

จัดการท่องเที่ยวอย่างไรให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน

How to Manage a Tourism to Create a Sustainable Community

ดร.กัลยาณี ธรรมจารีย์

Kalayanee Thammachariya, Ed.D.

ประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ

Chairman of Sisaket Provincial Tourism by Community Network

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม 2517 มีข้อความตอนหนึ่งว่า “... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริม ความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด....” พระราชดำรัสดังกล่าวถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน

ผ่านมาสี่สิบเอ็ดปีแล้วแต่พระบรมราโชวาทของพระองค์ ไม่เคยล้าสมัยเลย หลายๆประเทศได้นำหลักการของพระองค์ไปปรับใช้ในประเทศของตน โดยเฉพาะราชวงศ์ภูฏานนั้นชื่นชมในพระอัจฉริยภาพและพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ถือเป็นแบบอย่างพระมหากษัตริย์สุุดประเสริฐของโลกได้วางแนวทางเตรียมการให้มกุฎราชกุมารจิกมีให้ทรงเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยเรา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และถือหลักดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ คือ

รู้จักรักษาจุดเด่นที่มีความสมดุลในการพัฒนาทางวัตถุกับความเจริญทางจิตใจที่การรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี รักษาวัฒนธรรมประจำชาติและเน้นการบริหารที่ยึดหลักธรรมาภิบาล ไม่มีการฉ้อราษฎร์บังหลวง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกิดประโยชน์และเห็นได้ชัดเจนจากช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจโลกที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียที่เรียกกันทั่วไปว่า วิกฤตต้มยำกุ้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายประเทศในทวีปเอเชีย เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540 เกิดการล่มสลายทางเศรษฐกิจทั่วโลกเนื่องจากการแพร่ระบาดของทางการเงิน และมีผลกระทบมากที่สุดต่อในประเทศไทย เมื่อค่าเงินบาทลดลงอย่างมาก นายปิติ สุขกุล ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวไทย มีภาระหนี้จากพิษเงินบาทอยู่ในสภาพแทบล้มละลายได้ฆ่าตัวตาย เป็นเรื่องโศกเศร้าในหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ และภายหลังวิกฤติ รัฐบาลกำหนดให้ภาคการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของภาคการขับเคลื่อนหลักทางเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี 2541 -2542 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ซึ่งส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รายได้เข้าประเทศมาก เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจของคนในชุมชนท้องถิ่นสร้างรายได้ให้คนหลากหลายกลุ่มตั้งแต่ชาวบ้าน ถึงผู้ประกอบการขนาดใหญ่ ในด้านภาคการบริการโรงแรม มีคฤหาสน์ โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ฯลฯ และจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้เข้ามามีบทบาท มีการนำมาเน้นความสมดุลที่จะนำประเทศให้พ้นจากวิกฤต แต่ก็ยังไม่มีการนำมาใช้อย่างจริงจังในการสร้าง

พื้นฐานความพอมือพอกินพอใช้ของประชาชนในวิธีการที่ประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชา

รัฐบาลของนายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นรัฐบาลที่ยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์สูงสุด ได้น้อมนำหลักการต่างๆของพระองค์มาถือปฏิบัติ ทำให้คนในประเทศเริ่มเข้าสู่การมองหาทรัพยากรที่อยู่ใกล้ตัว นำมาปรับความสมดุลและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว การที่รัฐบาลเน้นท่องเที่ยววิถีไทย เป็นโอกาสที่จะได้นำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ เพราะมีการส่งเสริมให้ไทยเที่ยวไทย และการที่ “อุตสาหกรรมท่องเที่ยว” มีโครงข่ายห่วงโซ่กว้างขวางหลากหลายสาขา ทั้งโรงแรม ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยว ร้านสินค้าที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชนในท้องถิ่น เป็นต้น หากมีการจัดท่องเที่ยวทางเลือกใหม่โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแกนนำ สร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการเรียนรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างจิตสำนึกในชุมชนให้ชาวบ้านเกิดความหวงแหน เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม เอกลักษณ์ท้องถิ่น ก็จะทำให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนได้ เพราะหัวใจของแนวคิดแบบพอเพียง คือ การใช้ทรัพยากรให้สมดุลและเหมาะสม จนสร้างมูลค่าได้อย่างสูงสุด การท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงควรมุ่งเน้นแนวคิดแบบพอเพียงมาปรับใช้ในการจัดการธุรกิจเพื่อรองรับสถานการณ์เศรษฐกิจที่ยังฟื้นตัวได้ช้าในหลายๆประเทศ ใช้การท่องเที่ยวชุมชนช่วยกู้เศรษฐกิจของประเทศ ในประชาชนทุกระดับไม่ใช่รอแต่การส่งออกอย่างเดียว

ถึงเวลาแล้วที่ต้องจัดการการท่องเที่ยวทุกจังหวัดให้เน้นการท่องเที่ยวแบบเฉพาะเจาะจงที่เข้าถึงคุณค่าและความงามของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ปรากฏชาวบ้าน เพื่อให้ชุมชนมีรายได้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับท้องถิ่น รัฐต้องจัดให้มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจะสร้างความยั่งยืนให้การท่องเที่ยวได้ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (Community-Based Tourism) อาจเป็นการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สร้างอาชีพให้ชุมชนและในขณะเดียวกันก็เป็น การอนุรักษ์ไปในตัว เพราะชาวบ้านได้มีบทบาทสำคัญร่วมจัดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ให้เป็นอาชีพและเป็นพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ ตัวตน ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแต่ละจังหวัดจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง สามารถใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ได้ทุกพื้นที่ จากต้นทุนที่มีอยู่แล้วของแต่ละแห่งที่มีจุดเด่นแตกต่างกัน ทางภาคใต้ก็มีเศรษฐกิจพอเพียงแบบภูมิอากาศทางใต้ เป้าหมายของบางโครงการไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อค้าขาย แต่เพื่อให้ชาวบ้านมีกินมีใช้อย่างเพียงพอ หากเหลือกินเหลือใช้จึงจะนำไปขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว และยังเป็นการใช้พื้นที่ แรงงาน เวลา และสิ่งที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เปรียบเสมือนมีครัวประจำบ้านที่มีชีวิตไม่ใช่ตู้เย็นไว้เก็บสิ่งที่ไร้ชีวิต จะสะดวกและปลอดภัยกว่า เพราะนึกอยากจะทำอะไรก็เก็บผักสดๆ จากต้นมาประกอบอาหาร เศษอาหารที่เหลือก็นำไปเลี้ยงหมู หม่าปลา ไก่ แม้จะไม่มีรายได้เข้ามาก็สามารถอยู่ได้โดยไม่มีรายจ่าย เช่นเดียวกันทางภาคอีสานก็มีเศรษฐกิจพอเพียงแบบภูมิอากาศค่อนข้างแห้งแล้ง แต่มีภูมิปัญญาต่างกันในการประกอบอาชีพ สามารถนำเสนอวิถีชีวิตที่มีความเป็นอยู่แบบพอเพียงให้แก่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ในเป้าหมายเดียวกันคือมีกินมีใช้เพียงพอ เหลือกินเหลือใช้จึงนำไปขายเป็นรายได้เสริม เศษไม้ก็นำมาเผาเป็นถ่านไว้ใช้ได้ หอยเชอรี่ที่สร้างปัญหาที่ทำฟาร์มหอยเชอรี่ส่งขาย มูลสัตว์ก็ทำแก๊สหุงต้ม เป็นต้น

ปัจจุบันนักท่องเที่ยวเริ่มมองหาทางเลือกมากขึ้น การเดินทางต้องการทั้งความบันเทิงและได้รับความรู้ควบคู่กันไป นักท่องเที่ยวมักจะไม่ไปเส้นทางเดิมๆ แต่จะมองหารูปแบบใหม่ที่จะตอบสนองความต้องการของตน เส้นทางท่องเที่ยวที่จะนำเสนอได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้รับความนิยม 4 เส้นทางให้เลือก เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมในส่วนนี้นักท่องเที่ยวต้องการให้มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีอินเทอร์เน็ตไร้สาย (WIFI) ไร้สื่อสาร ต้องการให้จัดการพื้นที่อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ มีการบริการแพทย์กรณีฉุกเฉินในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวต้องการได้ข้อมูล หรือ สื่อเผยแพร่เพื่อการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ตลอดเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบายข้อมูลและเน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

นักท่องเที่ยวต้องการมีกิจกรรมนวดแผนไทย กิจกรรมอาหารสุขภาพ มีการเยี่ยมชมเกษตรธรรมชาติเรียนรู้การปลูกผักพื้นบ้านแบบปลอดสารพิษ เป็นต้น

ปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อความสำเร็จคือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ให้การสนับสนุน ไม่ได้มีการประสานงานระหว่างผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆร่วมกัน หน่วยงานในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเส้นทางที่ชุมชนนำเสนอ ควรเข้าสู่ชุมชนในการร่วมกันสร้างข้อมูล เรื่องเล่า ขานทางประวัติศาสตร์และจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวตลอดเส้นทาง ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและการบริการสาธารณะในพื้นที่ยังไม่เหมาะสม

รัฐบาลควรส่งเสริมสนับสนุน ประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยว ต้องมีการพัฒนาสินค้า พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาสาธารณูปโภคควบคู่กันไป ผลักดันให้ชุมชนใช้การท่องเที่ยวทางเลือกให้มีมาตรฐาน เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเส้นทางคมนาคมและการสื่อสารสะดวกรวดเร็วขึ้นก็จะทำให้ต้นทุนในการท่องเที่ยวลดต่าลง นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าถึงโดยไม่เสียเวลามากนัก การท่องเที่ยวสู่ชุมชนก็จะได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นกลไกสำคัญสามารถส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและให้คุณค่ากับเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมไปด้วย จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต้องช่วยกันผลักดันเพื่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไทย

เอกสารอ้างอิง

พจนาน สวนศรี. (2546). เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย. (2547). ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้.